

Алла Богуш

Наталія Маліновська

**Перші кроки
грамоти:
передшкільний вік**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

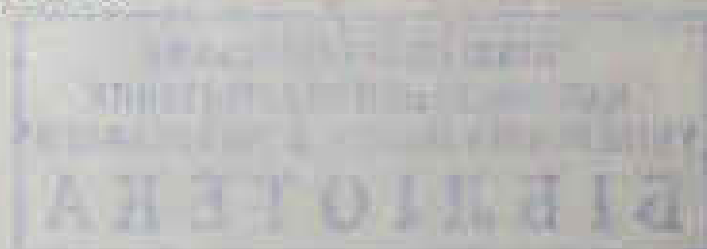
Алла Богуш, Наталія Маліновська

ПЕРШІ КРОКИ ГРАМОТИ: передшкільний вік

1 с. Навчальний посібник
1 6 6 6 6 6

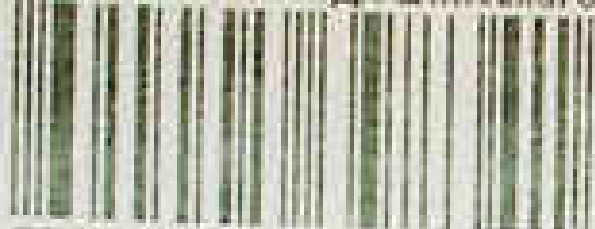
Київ 2013

УДК 373.2.016:003-028.31

ББК 74.102

Б 74

539834

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист №1/11-18049 від 20.11.2012 р.)*

Рецензенти:

Жаровцева Т.Г. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту дошкільної та спеціальної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»;

Борова В.Є. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені С.Дем'ячука.

Богущ А.М.

Б 74

Перші кроки грамоти: передшкільний вік : навч. посіб. /
Богущ А.М., Малиновська Н.В. – К. : Видавничий Дім «Слово»,
2013. – 424 с.

539834

ISBN 978-966-194-126-6

У посібнику представлено теоретичні засади мовленнєвої підготовки дітей до школи та навчання грамоти. Розкрито сутність понять «мовленнєва готовність», «передшкільна освіта», схарактеризовано варіативні методи і методики навчання дітей звукового аналізу, грамоти, раннього читання як вітчизняних, так і зарубіжних педагогів з практичним ілюстративним матеріалом, а також подано методику підготовки руки дитини до письма.

Навчальний посібник адресовано студентам, магістрантам, вихователям, учителям початкової школи, батькам дітей раннього і дошкільного віку.

УДК 373.2.016:003-028.31
ББК 74.102

ISBN 978-966-194-126-6

Контр. прес.

© Богущ А.М., Малиновська Н.В., 2013
© Видавничий Дім «Слово», 2013

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШІНСЬКОГО
БІБЛІОТЕКА

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.....	5
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ.....	8
Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема.....	8
Передшкільна освіта: знахідки, реалії, перспективи.....	22
Мовленнєва підготовка дітей до школи.....	33
Зміст навчання дітей старшого дошкільного віку рідної мови.....	54
Державний стандарт мовної освіти дітей.....	74
Вікові особливості розвитку дітей шести років.....	82
НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	90
Теоретичні засади навчання грамоти.....	90
Історичний огляд методів навчання грамоти.....	97
Сучасний звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти.....	105
Експериментальні дослідження навчання грамоти дітей дошкільного віку у ХХ ст.	112
Методика навчання дітей звукового та складового аналізу слів Д.Ельконіна і Л.Журової.....	117
Методика звукового аналізу слів, за М.Генінг і Н.Герман.....	142

Зміст і методика навчання дітей п'яти (шести) років елементів грамоти в чинних програмах ДНЗ.....	153
Методика ознайомлення дітей із реченням, словом, складом.....	160
Методика навчання дітей читати.....	181
ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ.....	
Навчання грамоти за методом Марії Монтессорі.....	191
Метод Макіндер.....	200
Навчання дітей читати за методикою Жана-Овіда Декролі.....	204
Методика раннього навчання дітей грамоти Глена Домана.....	207
Методика Сесіль Лупан.....	217
СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ РАНЬОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ.....	
Методика раннього навчання дітей читати в сім'ї Нікітіних.....	220
Методика раннього навчання дітей грамоти в материнській школі В. Ліщука.....	221
Методика раннього навчання дітей читати М. Зайцева.....	228
Методика навчання грамоти Л. Шелестової.....	246
ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА.....	276
ДОДАТКИ.....	335
ЛІТЕРАТУРА.....	412

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Питання підготовки дітей до школи завжди були актуальними як для батьків, так і для вихователів дошкільних закладів. Упродовж століть від Я. Коменського і К. Ушинського до В. Сухомлинського і сучасності як педагогів, так і батьків хвилює і тривожить одне питання: як підготувати дітей до школи? Чи потрібно вчити дітей читати і писати до шкільного навчання? Якими методиками готувати малюків до школи, щоб їхні діти добре вчилися у школі? Особливої гостроти набула проблема підготовки дітей до школи в наш час, коли навчання дітей у школі започатковується з шести років, а дошкільна освіта, як вихідна ланка неперервної освіти, стала в Україні обов'язковою для дітей п'яти років, тобто реально виокремилася ще одна проміжна ланка між дошкільною і шкільною освітою – передшкільна. Школа зацікавлена, щоб діти, які приходять у перший клас, були підготовлені до навчання грамоти, тобто мали добре розвинений фонематичний слух (мовленнєвий слух), добре розвинене розмовне мовлення (діалогічне й монологічне), здійснювали звуковий і складовий аналіз слова, вміли аналізувати речення, виділяти з речень слова, поділяти слова на склади, щоб у них були добре розвинені дрібні м'язи пальців, щоб рука була готова до письма. Діти, які прийдуть до школи з такою підготовкою, легко оволодіють у школі навичками читати і писати.

На жаль, наявне й таке явище, як тестування дітей на вміння їх читати і писати, розв'язувати арифметичні задачі при вступі до першого класу, що зумовлює вихователів вчити дітей читати і писати в ДНЗ. Чи готова дитина 5–6 років до опанування умінь читати і писати? Чи не впливає це негативно на загальний психічний і розумовий розвиток дитини?

Спостереження за дітьми та експериментальні дослідження учених, їхні щоденникові записи (О. Гвоздєв, Н. Менчинська,

В.Мухіна та інші) засвідчують, що діти дошкільного віку рано починають виявляти інтерес до звукового складу слова, намагаються самостійно виокремлювати насамперед приголосні звуки в слові (наприклад, дитина називає звуки *в, ч, р* у слові «вечір»), а також самостійно винчати букви і навіть побуквено читати слова. Саме тому в дошкільних закладах уводять час від часу елементи грамоти з метою підготовки дітей до школи. Практика засвідчує, що подекуди дошкільні заклади занадто не тільки захоплюються навчанням дітей елементів грамоти, а й дублюють шкільну методiku навчання дітей п'яти-шести років читати і писати, що, з одного боку, стомлює дітей, викликає певні труднощі в засвоєнні шкільної програми, а з другого – призводить до дублювання в першому класі матеріалу, з яким діти вже ознайомились у ДНЗ. Саме тому вихователі дошкільних закладів повинні бути добре обізнані з різними методиками навчання дітей передшкільного віку елементів грамоти та підготовки їх до школи. Водночас вихователь не повинен забувати про розвиток усного мовлення дітей як основи для навчання грамоти.

Розвиток мовлення охоплює роботу над звуковимовою (виховання звукової культури мовлення), граматичною правильністю, зв'язним мовленням, а також збагаченням, уточненням та активізацією словника дітей. Отже, всі заняття з навчання дітей дошкільного віку елементів грамоти пов'язуються з розвитком рідного мовлення.

У навчальному посібнику подано як теоретичний, так і практичний матеріал.

У теоретичному розділі розкрито загальні поняття, пов'язані з підготовкою дітей до школи: готовність дітей до школи (загальна, мовленнєва, психологічна), підготовка дітей до школи (загальна, спеціальна, мовленнєва), шкільна і дошкільна зрілість, наступність і перспективність у навчанні дітей дошкільної і початкової ланок освіти. Докладно розкрито зміст мовленнєвої підготовки дітей до школи.

У розділі «Навчання грамоти» подано матеріал з історії становлення методів навчання грамоти; описано характеристику методів навчання грамоти дітей дошкільного віку в нашій і в зарубіжних країнах та сучасні інноваційні методики раннього

(до 3-х років) навчання грамоти. В окремому розділі презентовано зміст і методику підготовки руки дитини до письма. У додатку подано практичний матеріал з досвіду роботи дошкільних закладів з навчання дітей звукового, складового аналізу слів та навчання їх читати.

Посібник адресовано студентам факультетів дошкільного виховання ВНЗ, коледжів, педучилищ, а також вихователям дошкільних закладів, які можуть працювати за варіативною освітньою лінією «Навчання грамоти» згідно нової редакції БКДО.

У посібнику використано раніше опубліковані праці А. Богуш з методики навчання грамоти, підготовки дітей до школи та підготовки руки дитини до письма.

На допомогу студентам, вихователям і батькам, подано список рекомендованої літератури з навчання читати дітей раннього і дошкільного віку.

Алла Богуш

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ретроспективний аналіз програмно-методичного забезпечення та наукового фонду дошкільної і початкової ланок освіти засвідчив, що починаючи з часів Я. Коменського і до наших днів, найактуальнішою була і є проблема підготовки дітей до школи з різним до неї ставленням, так би мовити, хвильовим: то схвально, то негативно. Розглянемо проблему підготовки дітей до школи в роботах класиків педагогіки.

Підготовка дітей до школи є стрижневою у праці «Материнська школа» та «Велика дидактика» відомого чеського педагога, який жив і працював у XVII столітті – Я. Коменського. Учений чітко визначив мету і завдання навчання і виховання дітей до шести років, розробив програму розвитку в них умінь і навичок з різних галузей знань, фізичного й морального виховання. Особливе місце у працях Я. Коменського відведено підготовці дітей до школи. Таку підготовку вчений радив здійснювати в материнській школі – першій ланці навчання дітей до шести років. Я. Коменський писав, що в материнській школі дитина повинна пізнати деякі природні явища, а також те, що стосується фізики: назви стихій, вогню, повітря, води, землі; навчити називати дощ, сніг, лід, залізо тощо; відмінності тварин: що таке птах, кінь, корова; пізнати, як називаються частини тіла, для якої мети вони призначені... З оптики їй буде достатньо знати, що таке темрява, світло, відмінності деяких найуживаніших кольорів; з астрономії – розрізняти сонце, місяць, зірки; з географії – місце, де вона народилась і живе (село, місто). З хронології дитина повинна довідатися, що таке

година, день, тиждень, місяць, рік, що таке весна, літо... Початки діалектики в перші шість років можуть бути засвоєні лише настільки, щоб дитина зрозуміла, що таке запитання, що таке відповідь і навчилася на поставлене запитання відповідати прямо, а не так, щоб на запитання про часник розповідала про цибулю [58, с.13].

XII розділ «Материнської школи» автор назвав «У який спосіб батьки мають підготувати дітей до школи». Він застерігав батьків такими словами: «нерозумно вчиняють ті батьки, які без усілякої підготовки приводять своїх дітей до школи..., хай потім учитель мучиться з ними...» [58, с. 23].

Я.Коменський визначив і показники, за якими можна дійти висновку про готовність дитини до шкільного навчання: 1) якщо дитина знає те, що їй слід знати в материнській школі; 2) якщо можна спостерігати увагу і роздуми дитини з приводу тих запитань, які їй пропонуються, а також є певна здатність міркувати; 3) якщо в неї виявляється, крім названого, прагнення до більш високої освіти.

Уже в цій роботі піднято питання про індивідуальні відмінності дітей у підготовці до школи, які й мають визначити доцільний вік початку навчання: «Відповідно до здібностей дитини цей термін можна або продовжити, або скоротити на півроку чи навіть на цілий рік. Адже деякі дерева приносять плоди весною, другі – влітку, інші – восени» [58, с. 24].

Ідеї Я.Коменського щодо необхідності підготовки дітей до школи впроваджував і засновник вітчизняної дошкільної педагогіки К.Ушинський, зокрема у статті «Організація початкового навчання». Він радив відокремити навчання від гри дитини. «Можна, – пише вчений, – навчити дитину читати й писати, граючись, але я вважаю це за шкідливе, бо чим довше ми будемо оберігати дитину від серйозних занять, тим важчим для неї потім буде перехід до них» [111, с. 193–194]. За словами К.Ушинського, головне завдання педагога в підготовці дітей до школи – це зробити ці заняття цікавими для дитини. У мовленнєвій підготовці дітей до школи К.Ушинський визначив три мети:

а) розвивати дар слова, тобто «чуття мови» і збагачення словника;

б) засвоїти логіку мови, тобто формування граматичної правильності мовлення;

в) навчити дітей логічно будувати розповіді, тобто розвиток зв'язного мовлення.

К.Ушинський стверджував, що початкове навчання потрібно оформляти у форми, кольори, звуки, враховуючи вікові особливості дітей, робити його доступним якнайширшому колу відчуттів дитини. Він радив вихователям розвивати в дітей здатність спостерігати за предметами і явищами, збагачувати їхнє мислення яскравими образами, які стають елементами розумових процесів дитини [111].

Витоки підготовки дітей до школи сягають 50-х років ХХ століття, зокрема, в педагогічній спадщині В.Сухомлинського, найбільш видатної постаті української педагогіки.

Зауважимо, що він перший із вітчизняних науковців своєю особистою працею поєднав теорію з практикою навчання дітей шести років грамоти відповідно до їхніх вікових особливостей; він перший реалізував на практиці принцип наступності й перспективності дошкільної і початкової ланок освіти в умовах ЗОШ.

Спостерігаючи за першокласниками, вчений писав: «З яким трепетним хвилюванням переступають діти поріг школи в перші дні свого навчання, як довірливо дивляться в очі вчителя! Чому ж часто буває так, що через кілька місяців, а то й тижнів згасає вогник у дитячих очах, чому для деяких дітей навчання стає мукою?» [107, с. 18].

З перших днів своєї роботи вдумливий педагог і директор школи брав на облік сільських дітей шестирічного віку і працював з ними протягом року, готуючи їх до школи. В.Сухомлинський визначив мету того року, протягом якого він працював із шестирічками: «Рік, що передував навчанню за партою, був потрібний мені для того, щоб добре пізнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості сприймання, мислення і розумової праці. Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Треба також добре знати індивідуальні особливості здоров'я кожного учня – без цього не можна нормально вчити» [107, с. 19].

Організуючи при школі групу шестирічок, В. Сухомлинський намагався компенсувати те, що не зміг дати дошкільний

заклад у селі. Результати своєї праці він виклав у книзі «Школа радості» (Школа під блакитним небом) [107].

Аналізуючи психологічний аспект роботи В.Сухомлинського з шестирічками, О.Проскура підкреслює, що він не отожднював їх із семирічними школярами, а розумів їхній вік як особливий, такий, що вимагає своєрідних виховних завдань, відповідних швидше завданням найповнішого розкриття вікових можливостей дітей і підготовки їх до шкільного навчання [95, с. 18].

На переконання В.Сухомлинського, до школи дитину необхідно серйозно готувати, оскільки успішність роботи школи залежить від якості підготовки її майбутніх учнів у передшкільний період. Насамперед, за його словами, в дітей потрібно виховати бажання вчитися, викликати інтерес до навчання, сформувати вміння вчитися.

В.Сухомлинський зазначав, що діти приступають до навчання «з відкритою душею, з великим бажанням добре вчитися». Малюка лякає навіть думка про те, що на нього можуть дивитись як на ледаря чи невдачу. Бажання добре вчитися, – писав учений, – це красиве людське бажання. Крім того, це яскравий вогник, що осяює зміст дитячого життя, світ дитячих радощів, але «цей вогник легко загасити необережним дотиком до дитячого серця – різким образливим словом чи байдужістю. Життєдайним повітрям для слабенького вогника прагнення до знань є тільки горде усвідомлення і переживання тієї думки, що я роблю крок уперед, піднімаючись крутою стежинкою пізнання» [107, с. 42].

Гортаючи сторінку за сторінкою золотника початкової школи «Школа під блакитним небом», подумки розмірковуєш, які ж педагогічні принципи можна було б застосувати сьогодні в «школах п'ятирічок» або ж у передшкільних класах, готуючи дітей до школи. Спробуємо виокремити основні з них, а саме:

– Принцип природовідповідності й природодоцільності, згідно якого навчання дитини потрібно поєднувати з враженнями від спілкування з живою природою [107]. Багаторічний досвід роботи з дітьми переконав В.Сухомлинського в необхідності використовувати в наповненні змісту передшкільної освіти «спокоєвічне джерело дитячого розуму і розвитку мовлен-

ня» – природу, оскільки перші наукові знання, істини дитина повинна здобувати з природи, з довкілля, яку він сам і реалізував у «школі під блакитним небом», у своїх щоденних «подорожах у природу», «подорожах у світ праці», «подорожах до джерела рідного слова» з найменшими дітьми – шести років.

– Принцип емоційної, радісної насиченості й естетичної спрямованості навчання. За В.Сухомлинським, для дітей характерне світле, сонячне, оптимістичне світосприйняття, а дитячий оптимізм – це відчуття радості. Не випадково через усі його праці червоною ниткою проходить слово «радість» – радість сприймання, радість праці, радість навчання, радість творчості, радість колективного життя, радість творіння добра людям... Педагог радив учителям: школа повинна стати для дитини радістю від першого дня перебування до останнього дзвоника випускного класу. А для цього повинні бути й особливі зміст і форми навчання шестирічок.

Вдумливий педагог радив вихователям дошкільних закладів, які працюють із дітьми старшого дошкільного віку: «Ідіть у поле, в парк, пийте з джерела думки, і ця жива природа зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми, які люблять знання, поетами. Я тисячу разів переконавався: без поетичного, емоційно-естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Сама природа дитячої думки потребує поетичної творчості. Краса й жива думка так само органічно поєднані, як сонце і квіти» [107, с. 27].

Учений із природничо-наукових позицій обґрунтував принцип наочності, тобто необхідність використання в розумовому розвитку дітей шести років наочності: «Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерел думки – серед наочних образів і насамперед серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на «обробку» інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує педагог» [107, с. 12].

У В.Сухомлинського було своє бачення змісту і форм передшкільної освіти дітей дошкільного віку. Він зазначав у своїх

спогадах: «Я прагнув, щоб перш, ніж розгорнути книжку, прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найпрекраснішої у світі – книги природи» [107, с. 10].

– Принцип занурення дітей у казковий світ усної народної творчості. Педагог досить високо оцінював казку, називаючи її «активною естетичною творчістю, що захоплює всі форми духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю... казка – це дитяча творчість, без казки неможливо уявити дитинство» [107, с. 38]. Він намагався розповідати казки дітям на лоні природи, поєднуючи спостереження з проявами фантазії, це – казки про «Темінь і Сутінок», «Казка про Сонце», «Казка про Хмари», «Про бабу Ягу», «Про жайворонка». Емоційне сприймання казки підсилюється і своєрідним казковим оточенням. В. Сухомлинський пропонує розповідати казку, якщо не серед природи, то у спеціально обладнаній кімнаті казок, щоб усе нагадувало дитині тут про казку: вечірні сутінки, веселий вогник у пічці, казковий будиночок Баби-Яги, казкові персонажі, хатинка дідуся і баби, гуси-лебеді...

Він учив дітей не тільки слухати, розповідати казки, а й складати їх колективно. Діти були творцями і співучасниками колективної творчості народження казки.

– Принцип орієнтації навчання на ситуацію успіху. Від переживання успіху в навчанні залежить бажання дитини вчитись, а без бажання дітей вчитися не може бути й мови про ефективність процесу навчання: «Усі наші задуми, пошуки і побудування, – писав учений, – перетворюються на порох, на мертву мумію, якщо немає дитячого бажання вчитися» [107, с. 97].

Звертаючись до педагогів, В. Сухомлинський радив, щоб у кожного з них діти у процесі навчання обов'язково пережили успіх, і в жодному разі дитина не повинна втрачати віру у свої сили. В. Сухомлинський писав: «Я раджу всім учителям: бережіть дитячий вогник допитливості, жадоби до знань. Єдиним джерелом, яке живить цей вогник, є радість успіху в праці, почуття гордості трудівника». Він закликав колег дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності. Василь Олександрович зауважував, що дитина, яка «ніколи не пізнала радості праці в навчанні, не пережила гордості від того, що труднощі подолані, – це нещасна дитина» [107, с. 97].

НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Перехід загальноосвітньої школи на початкове навчання з 6-річного віку посилює вимоги до підготовки дітей до навчання. Сучасна школа вимагає від дитини високої працездатності, складніших форм розумової, аналітико-синтетичної діяльності, розвинених морально-вольових якостей. Водночас необхідна і так звана спеціальна підготовка до засвоєння тих предметів, якими дитина повинна оволодіти в початкових класах. До них належить і навчання грамоти.

Навчання грамоти – це оволодіння буквами – зоровими символами звуків, із яких складаються слова звукової мови. Щоб навчитися читати, дитина повинна навчитися чути і виділяти окремі звуки в слові, засвоїти графічне зображення звуків, називати букви, складати з них склади і слова, читати їх. До такої складної діяльності дітей слід підготувати.

У наукових працях, статтях педагогів і психологів вказується, що навчання грамоти – складна аналітико-синтетична діяльність. Щоб опанувати процес читання, необхідно розрізнити звуки в словах, тобто мати добре розвинений фонематичний слух, співвідносити букву зі звуком, вміти поєднувати одну букву з іншою і відповідно вимовляти, розуміти прочитане.

Чи готові діти дошкільного віку до такої діяльності?

Відповідь на запитання про готовність дітей до навчання грамоти знаходимо у працях фізіологів та психологів. За даними М.Красногорського, після п'яти–шести років у дітей у корі головного мозку утворюються умовно-рефлекторні функції читання і письма.

Читання і письмо – це види мовленнєвої діяльності людини, а навички читання і письма – мовленнєві навички. І навички читання, і навички письма формуються в нерозривній єдності з іншими видами мовленнєвої діяльності – з усним вимовлянням, слуханням, тобто слуховим сприйманням чужої мови, із внутрішнім мовленням.

Мовленнєва діяльність людини неможлива і втрачає всякий смисл без потреби (мотиву). Отже, при навчанні грамоти діяльність дітей повинна бути викликана потребами і мотивами, близькими і зрозумілими їм. За даними Л.Божович, у старшому дошкільному віці в дітей змінюється ставлення до навчальної діяльності. Дитина у віці п'яти–семи років прагне до навчання як до важливої обов'язкової, серйозної діяльності трудового типу, важливої не тільки для неї, але і для оточуючих її дорослих [17].

Важливим мотивом навчання дітей цього віку є пізнавальний інтерес, а в навчанні грамоти – інтерес до друкованого слова: дізнатися, що написано під картинкою, прочитати відгадку тощо. Діти повинні усвідомити і більш віддалену мету: навчитися читати, щоб підготуватися до школи.

Згідно з даними педагогіки, психології і мовознавства, навчання читати і письма мовами, писемність яких побудована за звукобуквеним принципом, передбачає, що діти попередньо повинні познайомитися із звуками мови, зі словом, яке звучить. В основі цієї роботи лежить розвиток фонематичного слуху дітей. Проте для навчання грамоти діти повинні навчитися не тільки чути і розрізняти окремі звуки в словах, але і засвоїти, що звуки в слові слідуєть один за одним, у певній послідовності, навчитися звукового аналізу слів на основі розвитку «фонематичного сприймання». Визначення послідовності звуків у словах – складна розумова дія. Як й інші розумові дії, вона формується поступово, включає низку етапів: попереднє уявлення про завдання; засвоєння дій із предметами; засвоєння дій у плані голосної мови; перенесення дії у розумовий план і остаточне становлення дії (відповідно до теорії П.Гальперіна).

Дослідженнями останніх років визначено вікові особливості засвоєння грамоти дітьми п'яти–шести років та оптимальні терміни для початку навчання читати. Так, Н.Варенцова відзна-

чає, що діти п'яти років виявляють стійкий інтерес до слова, що звучить. Це дає можливість тривалий час займатися з ними звуковим аналізом, знайомити їх з характеристикою звуків (голосні, приголосні, м'які, тверді), проводити звуковий аналіз різних за структурою слів. У дітей п'яти років шляхом спеціального навчання можна сформувати здатність вільно орієнтуватися у звуковій системі нашої мови. А от діти шести років відчують труднощі в роботі зі звуками мови, в них згасає інтерес до звукового аналізу. Н.Варенцова відзначає, що діти шести років, напевне, вже минули у своєму розвитку той період, коли в них проявлялося найбільше сприйняття звукового боку слова.

Дослідження Ф.Сохіна, Г.Белякової, Л.Журової, Г.Тумакової та інших показали, що на шостому році життя дітей необхідно знайомити не тільки з будовою слова, а і з порядком слів у реченні, необхідно демонструвати дошкільникам основну властивість мови – її лінійність. На шостому році життя дошкільники здатні засвоїти і складову структуру слів. Навчившись орієнтуватися у словах, які складаються з різної кількості складів, діти швидко оволодівають злитим читанням. Чинні програми передбачають проводити цю роботу в старшій групі.

Навчання грамоти потребує не лише певного розвитку психічних процесів, а й здатності дітей керувати ними. За даними дитячої психології, у старшому дошкільному віці психічні процеси дітей певною мірою характеризуються довільністю. Проте педагог повинен мати на увазі, що дошкільники відрізняються один від одного як рівнем мовленнєвого розвитку, так і особливостями протікання і формування у них різних психічних процесів. Тому психологічні засади методики навчання грамоти полягають у доборі таких методів і прийомів, які б повною мірою враховували особливості дитячої уваги, пам'яті, мислення, уяви, сприяли б всебічному розвитку дітей, формуванню у них на відповідному мовному матеріалі прийомів розумової діяльності: аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення, вміння доходити висновків.

Підготовка дітей до оволодіння грамотою та сам процес навчання читання – складна інтелектуальна діяльність, яка потребує високого рівня організації навчальної діяльності.

О.Усова фундаментально розробила теорію навчання в дитячому садку, яке здійснюється на обов'язкових заняттях. На її

думку, навчальна діяльність дошкільників не витікає безпосередньо з різноманітних дитячих ігор і не є грою, а формується під безпосереднім педагогічним впливом. Вона ґрунтується на розвитку в дітей пізнавального ставлення до діяльності, на формуванні передумов навчальної діяльності: вміння сприйняти і зрозуміти навчальне завдання, вибрати способи його виконання.

У процесі оволодіння способами виконання завдання зароджуються і формуються оцінно-контрольні дії, діти починають співставляти результати своїх дій зі зразком чи вимогами вихователя. Діти старшого дошкільного віку лише в умовах спеціально організованого навчання можуть оволодіти узагальненнями і систематичними знаннями: діями звукового аналізу, сприйманням дискретності і лінійності висловлювання.

Навчання грамоти ґрунтується на відомих дидактичних принципах. Застосування цих принципів при навчанні грамоти має свої особливості. Так, принцип науковості проявляється в тому, що дітям дають достовірні знання про слово, речення, звук, склад, які витікають із сучасної наукової характеристики цих елементів мови. Наочність навчання забезпечується використанням у пізнавальній діяльності ряду аналізаторів, насамперед слухомовленнєвого. Діяльність цього аналізатора активізується і при розвитку фонематичного слуху, і при навчанні звукового аналізу, і при ознайомленні зі звуками мови, з реченням, словом, складом (інтонування звуків у слові, слів у реченні).

Розв'язуванню низки дидактичних завдань сприяє і зоровий аналізатор. Діти сприймають символи, якими позначаються елементи мовлення; речення чи слово зображується смужками, звук і звукова структура слова – фішками; і схемами. На заняттях із грамоти широко використовують також зображувальну та предметну наочність (репродукції, картини, іграшки тощо).

У дітей дошкільного віку спостерігається різний рівень розвитку, різне співвідношення довільної і мимовільної пам'яті, уваги, різні здатності до засвоєння навчального матеріалу. При фронтальній роботі з групою слабо підготовлені діти ще більше відстають у своєму розвитку, а сильніші певну частину навчального часу використовують неефективно. Цим зумовлюється необхідність застосування диференційованого навчання на занят-

тях, яке забезпечує глибоке засвоєння матеріалу, допомагає у здійсненні принципів доступності, систематичності, індивідуального підходу в рамках колективної роботи. Є різні рекомендації щодо організації диференційованого підходу: одні автори (наприклад, С.Редозубов) пропонують ділити групу на дві підгрупи і чергувати роботу з групою і підгрупами. Коли вихователь працює з однією підгрупою, друга займається самостійно: складає слова за зразком, готується до бесіди за картинкою, читає про себе, заштриховує контури фігур тощо.

Більш складну систему запропонувала Л.Назарова. Вона радить ділити групу шестиліток на п'ять підгруп залежно від навичок читання: діти, які читають словами, по складах, по буквах; зовсім не читають; одні швидко оволодівають читанням, другі – повільно. Кожна підгрупа одержує на уроці завдання різної складності залежно від своїх можливостей, і тому всі діти рухаються вперед у своєму розвитку. Таким чином, загальні дидактичні принципи мають своє конкретне вираження на заняттях із навчання грамоти.

Процес навчання грамоти будується на основі врахування фонематичної і графічної систем української літературної мови в їх взаємозв'язку. Українське письмо є звуковим (фонемним), а тому дитина зможе навчитися читати і писати лише тоді, коли оволодіє вмінням переводити графічні знаки у звуки і навпаки, тобто навчиться здійснювати звукобуквений аналіз слів. Під час читання букви перекодовуються в позначувані ними звуки. Кожний, хто навчає дітей грамоти, повинен мати чіткі уявлення про ті реальні співвідношення, які існують між звуками і буквами в українській мові, між її фонематичною і графічною системою в цілому. Фонематична система сучасної української літературної мови налічує 38 фонем (6 голосних, 32 приголосних). Кожна з фонем є абстрактним мовним поняттям, яке існує в нашій свідомості як узагальнення цілої низки звуків, що позначаються однією і тією самою буквою. Педагог повинен розуміти різницю між поняттями «звук» і «фонема». Фонема – найменша звукова одиниця мови, за допомогою якої розрізняють значущі одиниці мови (морфеми і слова). Вони встановлюються для мови в цілому, а не для мовлення, де розрізняються звуки.

Мова має два основних типи звуків – голосні і приголосні. Вони розрізняються функціонально й артикуляційно. Функці-

ональна різниця полягає в тому, що голосні утворюють склад, а приголосні лише входять до складу. Артикуляційна різниця: при вимовлянні голосних звуків повітря не зустрічає перешкод, при вимовлянні приголосних повітря зустрічає перешкоди із-за повного чи часткового змикання органів мовлення. Саме за цими ознаками вихователь учить дітей розрізняти голосні і приголосні звуки в словах. Спочатку об'єктом спостереження є артикуляційна, а потім і функціональна різниця.

Звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти базується на даних про співвідношення графічної і звукової систем мови, особливості усної і писемної мови. Писемна мова близька до усної, але не тотожна їй. Це пояснюється тим, що кількість звуків мови не збігається з кількістю букв алфавіту в українській мові (38 фонем позначається 32 буквами).

Одиницею мовного спілкування є речення. Саме в ньому виражені основні функції мови – пізнавальна і комунікативна.

Однією з характерних ознак речення є його інтонаційна оформленість. Завдяки інтонації речення поділяють на розповідні, питальні, окличні; значення речень можуть набувати окремі слова («Туман», «Ріка») та словосполучення («Вечірній час», «Молоді деревця»). Для практичного ознайомлення дітей із реченням вихователь не використовує однослівних речень та словосполучень. З цими типами речень діти познайомляться у школі.

Речення складаються зі слів. Слово має багато ознак. Основні з них: лексичне значення, фонетична оболонка, граматична форма і наявність одного наголосу. Лексичне значення і граматичну форму слова діти засвоюють до п'яти років, звукову структуру вони можуть зрозуміти лише під керівництвом дорослого.

Одна із властивостей слова – його відтворюваність. Діти часто одержують завдання: «пригадай слово», «підбери слово», які відповідають цій властивості. Доцільно для аналізу спочатку підбирати самостійні слова, не включаючи службові, модальні та вигуки.

Важливе значення в період навчання грамоти має складо-поділ. Він є результатом послідовності рухів артикуляційного апарату; це звук чи кілька звуків, які вимовляються одним видихом повітря. Основним типом складової структури є відкритий склад, елементи якого максимально зливаються один з од-

ним, на кшталт ПГ, П'Г. Легкими для дітей є також склади, що починаються з голосного (о-ко). Більш складними є слова зі збігом приголосних, між якими треба встановити складову межу.

Успішному оволодінню процесом читання допомагає ознайомлення дітей із наголосом. Наголос – це виділення фонетичними засобами одного зі складів фразового тексту. Наголос у словах української мови динамічний, різномісний, рухливий.

Готуючи дитину до успішного оволодіння елементами грамоти, вихователь повинен постійно піклуватися про виховання і розвиток мислення і мовлення дитини, про збагачення її словника.

Дитина повинна вільно володіти словником рідної мови, чітко вимовляти слова, робити правильні наголоси, говорити з відповідною інтонацією. Крім того, її потрібно навчити зв'язно розповідати про різноманітні події, про враження від прогулянки, екскурсії, картини, переказувати прослуханий твір, правильно вимовляти всі звуки, чітко відповідати на запитання, використовуючи свої знання і досвід.

Щоб навчити дитину висловлювати свої думки правильно, красиво і водночас вільно, треба з перших днів навчання мови приділяти багато уваги загальному розвитку дитини, збагачувати її новими уявленнями, розвивати спостережливість і вміння спостерігати; виховувати любов до знань, праці, викликати інтерес до довколишнього світу, допитливість, бажання вчитись.

Готовність до навчання є вирішальною в навчанні дитини грамоти. Вона полягає не тільки в тому, що дитина у процесі засвоєння усної мови оволоділа правильною вимовою і навчилася робити звуковий аналіз слів, а й у психологічній готовності до навчання, яка виявляється в бажанні, прагненні дитини навчитися читати. Інтерес до книжки і до читання – поширене явище серед дітей – дошкільників, але його потрібно закріпити, показати, як з книжки можна довідатися про цікаві і корисні речі. Щоб навчання грамоти не було механічним, слід активізувати весь процес навчання, зробити його цікавим, наочним, проводити на конкретному матеріалі, близькому дитині [6].

ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ

НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ЗА МЕТОДОМ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

Відомий італійський педагог-гуманіст (за першою професією лікар клініки для дефективних дітей) Марія Монтессорі створила оригінальну методіку навчання грамоти, побудовану за принципом самонавчання з використанням розробленої нею системи оригінального дидактичного матеріалу для дітей трьох – п'яти років [55].

Спостереження за дітьми, які мали значні відставання у розумовому розвитку, наштотували їй на думку, що для оволодіння навичками читати і писати розумово відсталими дітьми потрібно розвивати сенсорно-моторні (життєво-рухові) сприймання. За М. Монтессорі, навичка читати, як інтелектуальний акт, є вищим ступенем розвитку чуттєвого сприймання у дітей, а навичка писати – акт, у якому переважають психомоторні механізми. Тому вона і вирішила вчити цих дітей обмацувати пальцями контури букв абетки для підготовки руки дитини до письма. Це було першим кроком для подальшої розробки дидактичного матеріалу як для дефективних, так і для нормальних дітей. Саме тому свій метод автор визначила як «метод письма», оскільки засвоєння грамоти започаткувала з письма, а не з читання. Дітей вчили «бачити руками», тому цей метод учена назвала ще й «фізіологічним». Оскільки досконалий розвиток рухів руки виявляється у письмі-рукописі, то навчання грамоти відбувалося не на друкованому, а на рукописному шрифті.

Дидактичний матеріал Монтессорі, розрахований на підготовку до письма-рукопису, складається із двох груп: а) для роз-

витку м'язового (мускульного) механізму руки; б) для зміцнення «м'язової пам'яті рухів», які потрібні для написання літер. Перша група – складається з геометричних втулок і контурних трафаретів птахів, звірів тощо, які призначені для обведення і заштриховування кольоровим олівцями з метою розвитку хроматичного (колірного) чуття.

Другу групу матеріалу складають літери, вирізані з наждакового паперу, наклеєні на картон (6–8 см рядкові й 12–16 см – прописні). Щоб правильно написати літери, дитина повинна обмацати в означеному їй напрямку наждакову літеру і таким чином запам'ятати рухи, пов'язані з її написанням і звуковою назвою. Обводять літеру двома пальцями – вказівним і середнім – для більш чіткого відчуття.

Для навчання грамоти була виготовлена вирізна рухова абетка з картону, призначена для складання слів. При накладанні вона збігалася за величиною з наждаковими літерами. Голосні в абетці позначалися червоним кольором, приголосні – блакитним. До дидактичних матеріалів входили виготовлені картки для читання зі словами-назвами (номенклатура) і цілими фразами.

Навчанню письма передували вправи на розвиток руки дитини з метою навчити її «писати без писання». Дітей учили володіти знаряддям письма – ручкою. Наприклад, зміст першої вправи: дитина кладе на папір геометричну вкладку, обводять її пальчиком і обмальовує її у напрямку письма (зліва направо); фігуру, яка вийшла на папері, заштриховує олівцем, колір якого обирає за власним бажанням. Щоб уникнути одноманітності матеріалу, М.Монтессорі пропонувала дітям після геометричних вкладок заштриховувати шаблони різних фігур – пташок, кицьок тощо.

Метою другої вправи було ознайомлення дітей із формою літер, їх учили відрізняти одну літеру від іншої. Задля цього дітям пропонували великі рукописні літери з наждакового паперу розміром 8 см і наклейки на картки з тонкого картону (форма не друкованих, а писаних літер). Діти обводили їх у напрямі письма спочатку пальчиком, надалі двома пальцями, а потім паличкою, яку тримали як перо. У цей час дитині показували і називали літери: «Це А, а це І». Дитина повинна була їх впізнати і прочитати.

Після заняття дітям пропонувалося покласти літери на місця у спеціальну скриньку, в якій була своя шабатурка для кожної літери, на дні шабатурки була намальована ця сама літера. Дитина шляхом зорового порівняння знаходила для літери відповідне місце.

Отже, ознайомлення з літерою здійснювалося в ігровій формі за допомогою різних аналізаторів: зору, дотику, слуху і м'язового чуття (наприклад, діти відрізняли знайомі літери із заплющеними очима).

Після того, як дитина вивчила дві-три голосні, їй показували приголосну. Спочатку діти промовляли не назву літери, а її звук. Після вивчення запропонованої літери дитина складала склади з вивченими голосними; відбувалося ознайомлення зі складами.

Для наступного етапу – складання слів пропонувався інший дидактичний матеріал, зокрема літери, не наклеєні на картон, а вирізані з картону або зі шкіри. Кожна літера виготовлялась у чотирьох примірниках. Для них так само було відведено скриньки з окремими ділянками, на дні яких були позначені відповідні літери, куди діти і складали їх після навчання. Сформовану здатність дитини самостійно писати засвідчували її впевненість та рівнобіжність штрихів у геометричних фігурах; уміння розрізняти літери із заплющеними очима, впевненість при складанні слів.

Ґрунтуючись на принципі самонавчання, Монтессорі радила не виправляти помилок дітей, а дати можливість дитині виправити їх самостійно. Для цього дитині знову давали вкладки для штрихування та літери для обмацування, пропонували повторити всі попередні вправи до письма. Ці самі вправи використовували і тоді, коли діти вже досить добре навчилися писати – як щоденну гімнастику для пальців.

Подаємо зміст вправ із навчання грамоти, розроблених М.Монтессорі.

Металеві фігурки-вкладки

Вік: близько трьох років.

Матеріал: дві підставки з п'ятьма рожевими металевими рамками кожна (всього десять рамок). Довжина боку рамки – 14 см. До рамок додаються вкладки синього кольору: квадрат,

прямокутник, круг, еліпсоїд, овоїд, трикутник, трапеція, п'ятикутник, квадрат із чотирма півколами, кривий трикутник. Посередині кожної вкладки є кнопка, яка відповідає за розміром діаметру олівця. Тверда квадратна підставка, аркуші білого паперу з облямівкою, різнокольорові олівці.

Мета: підготовка дітей до навчання писати, тренування дрібної моторики пальців, розвиток координації рук і очей.

Презентація матеріалу:

Вихователь разом із дитиною готує робоче місце. На робочому місці – підкладка, аркуш паперу з облямівкою, три кольорові олівці, фігура-вкладка з рамкою.

Вихователь бере підкладку, кладе її перед дитиною і називає: «Це – підкладка. На неї кладуть рамку».

Презентація передбачала три етапи:

- а) обведення рамки;
- б) обведення фігури-вкладки;
- в) штрихування.

Вихователь кладе чистий аркуш паперу на підкладку, бере рамку, кладе її на аркуш паперу, поєднуючи її з кантом на аркуші таким чином, щоб добре було видно дитині, і називає: «Це – квадрат» (працюють із квадратом. Після того, коли дитина навчиться обводити кути, працюють з іншими фігурами).

Вихователь бере рамку, показує дитині і пропонує: «Рамку треба тримати так» (щільно притискаючи лівою рукою до паперу). Бере кольоровий олівець і обводить вирізану в рамці фігуру таким чином: зліва, з нижнього кута, направо. Олівець тримає двома пальцями правої руки (великим і вказівним), мізинець – убік. Коли рамка обведена, вихователь відкладає її вбік, бере вкладку, накладає її точно на обмальований квадрат від рамки так, щоб вони збіглися. Лівою рукою педагог тримає вкладку за кнопку, а правою рукою бере інший кольоровий олівець і обводить фігуру так само: зліва, з нижнього кута, направо. При цьому стежить, щоб рухи руки були плавними і неперервними.

Коли фігуру-вкладку обведено, її відклали вбік.

Вихователь штрихує кольоровим олівцем одержану фігуру. Починали штрихування з лівого кута знизу вгору.

Дитині пропонували й інші вправи:

– намалювати одну за одною кілька фігур. Дитина дізнава-

дася, що за допомогою геометричних фігур можна малювати різні візерунки;

– фігури можна повністю зафарбувати.

Коригування помилок:

– візуальний контроль.

Збагачення словника: рамка, вкладка, кнопка, підкладка, обводити, штрихувати тощо.

Букви з шорсткого паперу

Вік: близько 3-х років.

Матеріал: букви алфавіту вирізані з шорсткого паперу і наклеєні на дерев'яні дощечки: голосні букви – на червоному тлі, приголосні – на блакитному.

Пряма мета: пов'язати форму букв із їх звучанням.

Непряма мета: підготовка до письма.

Презентація матеріалу:

Для першої презентації добиралися три букви. Вони повинні були відрізнятися як за звучанням, так і за написанням (контраст звуків, контраст форми).

I ступінь триступеневого заняття:

Вихователь бере три букви (наприклад, С, Р, І) і розкладає їх перед дитиною, запитує: «Яка буква тобі подобається більше?» Дитина вибирає.

Вихователь: «Я покажу тобі, як пишуть цю букву». Він обводить двома пальцями (вказівним і середнім) правої руки цю букву, потім називає: «Це – І», пропонує дитині повторити. Дитина повторює рух і називає звук.

Вихователь бере наступну букву, обводить її і називає: «Це – Р», дитина повторює рух, називає звук. Вихователь обводить останню букву: «Це – С». Дитина повторює.

II ступінь:

Педагог змішує букви і звертається до дитини: «Покажи, будь ласка, С», «Покажи, будь ласка, Р», «Покажи, будь ласка, І». Педагог може запропонувати дитині: «Обведи, будь ласка, Р», «Обведи С» тощо.

III ступінь:

Усі букви лежать на столі. Вихователь показує на букву: «Що це?» Дитина відповідає, вихователь запитує: «Як це називається?» тощо.

Вихователь може запитати дитину: «Чи знаєш ти яке-небудь слово, що починається на С?» Або: «Придумай слово на Р», «Придумай слово, коли Р у середині, в кінці слова». Після закінчення роботи всі букви склалися в ящик і поверталися на місце.

Подальші вправи:

– накласти букви на ті предмети або роздати тим дітям, в іменах яких зустрічаються такі звуки;

– дощечки з буквами лежать лицевим боком догори. Дитина обводить букву із заплющеними очима, вимовляє звук і промовляє слово, яке із цього звука починається;

– дитина показує букву. Інші діти відшуковують слова, в яких зустрічається ця буква на початку, в середині або в кінці слова (інший варіант групової гри – називати слова тільки із однієї сфери, наприклад, назви квітів, звірів, імена людей);

– писати букви пальцем на піску;

– писати групи букв;

– писати крейдою на дошці тощо.

Коригування помилок:

– відмінності між поверхнями із шорсткого паперу і дерева спонукали дитину продовжувати вести пальцями уздовж букви;

– вихователь перевіряє правильність вимови звуків.

Збагачення словника: буква, писати, обводити, назви букви тощо.

М.Монтессорі розроблено своєрідну методику навчання дітей читати і писати. М.Монтессорі у книзі «Будинок дитини» докладно описує методику побудови слів. Педагог чітко промовляє слово, наприклад, «мама», інтонаційно акцентуючи перший звук «м», дитина бере букву і викладає її. Потім так само дорослий промовляє букву «а» у слові «мама», дитина викладає букву «а» і створює склад «ма» тощо. Через певний час дитина сама так само промовляє кожний звук у слові, викладає його і називає (читає) слово, а дорослий лише перевіряє. Щоб дитина не випускала приголосні звуки, оскільки вони важче виокремлюються на слух, кожне слово підлягає звуковому аналізу перед його читанням.

Необхідність такої роботи пояснює сама М.Монтессорі таким чином: «Настане такий момент, коли дитина, почувши зна-

Йоме слово чи подумавши про нього, духовними очима буде бачити, як усі букви, що є необхідними для складання цього слова, вишиковуються в ряд, і цей розумовий образ буде відтворюватися нею з незвичайною для неї легкістю» [35, с. 40]. Наводимо для прикладу опис одного із занять першого читання М. Монтессорі «Перше читання».

Перше читання

(з маленькими предметами, без труднощів)

Матеріал: коробочка з маленькими предметами (три-чотири предмети), чисті аркуші паперу.

Мета: читання слів.

Презентація матеріалу:

Вихователь приносить коробочку з предметами, ставить її на стіл і промовляє дитині: «Зараз я покажу тобі щось цікаве».

Вихователь бере один предмет (наприклад, глобус), показує дитині і запитує: «Що це?». Дитина називає. Вихователь чітко повторює слово, кладе глобус на стіл ліворуч у верхньому кутку. Бере інші предмети, запитує дитину і розкладає їх під глобусом зверху донизу. Коли всі предмети розкладено, вихователь звертається до дитини: «А тепер я буду писати слово, а ти спробуєш прочитати». Бере чистий аркуш паперу і олівцем пише першу букву: «Г». Дитина називає звук. Вихователь пише наступну букву: «Л». Дитина називає. Коли слово написано, вихователь читає, а потім пропонує дитині повторити. Дитина читає написане слово.

Вихователь звертається до дитини: «Поклади, будь ласка, це слово до предмета». Дитина виконує прохання.

Вихователь пише назву (по буквах) наступного предмета, а дитина (коли все слово написано) повинна прочитати його самостійно. Потім написане слово дитина кладе до відповідного предмета. Якщо всі аркуші зі словами розкладено до предметів, вихователь може змішати предмети і запропонувати дитині розставити їх до потрібних слів.

Після оволодіння «технікою» читання діти переходять до письма. Водночас автор зауважує, що це нелегка справа для дітей, тому вони опановують навички письма по-різному. Одні – пишуть складені слова в зошиті, подекуди звертаючись за допомогою до дорослого, інші – лише штрихують геометричні

фігури чи пишуть окремі букви. І тільки через тривалий час таких вправ, немов би раптово починають писати. Звісно, що суттєву роль тут, за словами педагога, відіграють попередні вправи обмацування наждакових літер із заплющеними очима. Якщо дитина, якій важко давалося письмо, раптом прочитала слово і звернулася з радістю до дорослого «Я склала букви і вийшло слово «ніс», тобто вперше прочитала слово, тоді педагог використовує знайомі прийоми зі звукового методу: пропонує дитині прочитати це слово кілька разів, промовляючи при цьому: «Швидше! Швидше! Ще швидше!»

Для навчання такого читання М.Монтессорі створила відповідну «номенклатуру» (за її термінологією), тобто картки з малюнками і підписами під ними. Діти читають такі картки і, за її словами, переходять до усвідомлення процесу читання. Поступово М.Монтессорі, замість букваря, пропонує дітям новий варіант карток, на яких написані речення, фрази зі знайомих дітям слів. Таким чином дітей учили «логічного читання», вчили експлуатувати «Логічний центр» думки, наголошений склад, при цьому діти спочатку читали вголос, а потім «про себе».

З метою вироблення навички свідомого читання М.Монтессорі пропонує дітям новий вид дидактичного матеріалу.

Перший вид – це картки із фразами, які дитина повинна прочитати і підкласти до відповідних малюнків.

Другий вид – це картки, на яких написано певне доручення (картка-прохання, картка-наказ. Наприклад: «Відчини двері», «Заплющи очі!») або ж опис дії, яку повинна виконати дитина, наприклад, «Вона ходить повільно по кімнаті, начебто чимось засмучена». Такі заняття М.Монтессорі назвала «уроками тиші». Педагог пише на дошці слово «Тиша». Це сигнал. Всі сідають, починається заняття. Зауважимо, що це єдина колективна форма навчання у системі М.Монтессорі.

Наступний етап роботи, за системою М.Монтессорі, це перехід на друкований шрифт. Задля цього вводиться новий вид дидактичного матеріалу. Дітям пропонують картки з подвійним шрифтом: по одній картці, де слово написано двома шрифтами – друкованим і рукописним, по дві картки одного слова, написаного різними шрифтами. Порівнюючи картки, діти вчаться читати друкованим шрифтом. Поступово зміст кар-

ток ускладнюється, діти читають фразу і речення. Така сутність методу навчання грамоти М.Монтессорі.

Зауважимо, що за системою М.Монтессорі в 30-х роках ХХ ст. у нашій країні працювала Ю.Фаусек у групах «нульовках» (підготовчих до школи групах). Сьогодні в Україні існує низка ДНЗ, які йменують себе як «Дошкільні заклади М.Монтессорі», при цьому чомусь називають свою роботу за ретрометодикою – інноваційною. Окремі ДНЗ використовують тільки дидактичний матеріал Монтессорі і так само відносять свою роботу до використання «інноваційних технологій».

Оцінка цього методу є неоднозначною, в ньому є як позитивні моменти, так і негативні. До позитиву можна віднести його унаочнення, різноманітний дидактичний матеріал, використання якого дозволяє навчити грамоти, навіть, розумово відсталих дітей. У позитиві можна відзначити й індивідуалізацію і диференціацію навчання, роботу індивідуально з кожною дитиною залежно від рівня її розвитку, це метод, спрямований на оволодіння дитиною прийомами самонавчання.

Водночас не можна не відзначити його механічний характер, діти вивчають букви відірвано від слів. Дітям не подається мета, заради чого їм потрібно запам'ятовувати слова і букви. Не виправдовує себе і техніка, побудована на прийомі «скажи швидше», оскільки дитина механічно оволодіває технікою перекладення знаків у звуки. М.Монтессорі підтверджує це своїм прикладом, коли вона запитувала в дитини: «Ти зрозумів, що прочитав? – дитина відповідала – «Ні». Тільки вже у шкільному віці діти переходили до свідомого читання. Оцінюючи метод М.Монтессорі, вчені 40-х років ХХ ст. підкреслювали ще й такий його недолік, як відрив від реального життя, від довкілля і назвали цей метод «кабінетним» [55], оскільки він повністю ґрунтується тільки на дидактичному матеріалі.

Відзначимо ще один недолік означеного методу, це відрив його від живого мовлення й ігнорування розвитку звукової культури, граматичної правильності та зв'язного мовлення; обмеженість словникової роботи тільки словами, які позначають назву дидактичного матеріалу.

Оскільки в Україні окремі ДНЗ намагаються працювати за системою М.Монтессорі, висловимо свою думку, що ж саме позитив-

тивні заслуговує на впровадження в сучасній практиці дошкільних закладів.

По-перше, за методикою М.Монтессорі можуть працювати спеціальні дошкільні заклади, в яких виховуються діти з особливими потребами. При цьому обов'язково пов'язати навчання грамоти з розвитком мовлення і ознайомлення дітей із довкіллям, використовуючи й інші, сучасні прийоми навчання грамоти.

По-друге, заслуговує впровадження принцип самонавчання, звісно, на іншому матеріалі, адаптований до сучасних вимог, оскільки він пов'язаний з розвитком самосвідомості, самостворення дитини, її самовираження; розвиває ініціативу і творчість особистості.

По-третє, в методі М.Монтессорі яскраво виражений принцип індивідуалізації і диференціації навчання, який сьогодні активно впроваджується в системі дошкільної освіти і є одним із провідних у реалізації особистісно зорієнтованого підходу до навчання грамоти.

По-четверте, заслуговує на увагу використання дидактичного матеріалу як унаочнення процесу навчання грамоти дітей.

МЕТОД МАКІНДЕР

Означений метод побудований на основі методу М.Монтессорі, тобто за принципом самонавчання. Водночас цей метод має свої специфічні особливості, які сприяють активізації дітей у процесі навчання їх грамоти. Своєю назву цей метод отримав за прізвищем завідуючої одного із ДНЗ «Школи для маленьких» (так в Англії називають дошкільні групи, в яких виховуються діти чотирьох – п'яти років) м. Лондона.

Навчання за методом Макіндер відбувається на особливому дидактичному матеріалі, який складається з низки довідників (індикаторів), ігрових конструкцій, спеціальних карток. Виготовляється дидактичний матеріал із простого цупкого коричневого картону. Робота з навчання грамоти складається з п'яти послідовних етапів.

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ РАНЬОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ

МЕТОДИКА РАНЬОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ЧИТАТИ В СІМ'Ї НІКІТІНИХ

Цінний досвід раннього розвитку дітей та навчання грамоти склався в сім'ї Нікітіних [82], на основі якого Борис Нікітін сформулював відповідну теоретичну платформу – НЗМЕРС (рос. мовою НУВЕРС), яка розшифровується таким чином: невпинне згасання можливостей ефективного розвитку здібностей дітей після трьох років. За словами Б. Нікітіна, навчання грамоти дітей на першому і другому роках життя спочатку відбулося стихійно. Хтось зі знайомих приніс в 1 рік і 6 місяців їхньому сину Олексію кубики з буквами. Через три місяці, самотійно граючись з кубиками, хлопчик уже знав 10 букв, до двох років – увесь алфавіт, а у два роки і вісім місяців прочитав перше слово.

Саме цей факт спонукав батьків забезпечити дітей уже з першого року життя наочним матеріалом для навчання грамоти: кубики з буквами, букви на карточках, азбука на стіні і каса букв, олівці, папір, пластмасові букви, сплетені з дроту. Діти Нікітіних читали ще до трьох років, у чотири – розуміли план і креслення, у п'ять років вирішували складні рівняння і вільно орієнтувалися в географічній карті. Що ж пропонують Нікітіни батькам?

Вони рекомендують знайомити дітей двох–трьохрічного віку з буквами, цифрами, читанням, письмом, лічбою в ігровій формі. Задля цього потрібно створити для дитини відповідну обстановку, в якій би читання, письмо, лічба, розглядання географічних карт, таблиць, креслень, планів, глобуса, користування годинником, термометром були для дітей такими сами-

ми звичними, як катання з гірки чи ігри з м'ячем [82, с. 249]. Автори книги зазначають, що діти вільно оперували буквами, цифрами, навіть, не підозрюючи, що вони чимось відрізняються від інших речей. «Ми не робили різниці між речами, буквами і цифрами, – пишуть батьки. – Ми просили: принеси ТРИ ложки, знайди ДВІ букви М, розріж яблуко на чотири частини» [82, с. 57]. За словами Б.Нікітіна, букви, цифри, читання і письмо засвоюються так само легко і просто без будь-яких уроків, як слова «ложка», «хліб», «дай» [82, с. 57].

МЕТОДИКА РАНЬОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ В МАТЕРИНСЬКІЙ ШКОЛІ В.ЛІЩУКА

Василь Савович Ліщук – відомий український педагог-новатор, батько п'яти дітей, дідусь семи онуків. Практичним досвідом раннього розвитку дітей та онуків довів, що дітей можна навчити читати раніше, ніж говорити, що найсприятливіший вік для цього – від дня народження до двох років. Про свій педагогічний (батьківський) досвід він розповідає у своїх книгах: «З молоком матері», «Читати раніше, ніж говорити», «Школа сімейного виховання», «Материнська школа».

В.Ліщук навчив читати свою доньку Ольгу у три роки, сина Сергія – у два, а внучки Каріна і Марія за його методикою навчились одночасно говорити і читати; внучка Юля – в чотири роки вільно читала дитячі книжечки. Ось як описує В.Ліщук заняття з Каріною: «Моя Каріна сама робила для мене відкриття. Спочатку слухала з цікавістю все, про що розповідав чи читав, тягнулася до книги, і я вирішив не чекати, коли вона навчиться говорити, а почав її знайомити з буквами, словами. Звісно, не запитуючи ні про що, бо ж вона ще не вмiла говорити. Яку радість я пережив, коли у віці дев'яти-десяти місяців вона приносила мені картку зі словом, яке я називав, коли пальчиком показувала на названу мною букву. Я зрозумів: дитина здатна опановувати все, чого ми захочемо її навчити. Ось вони небагненні можливості людського мозку!» [67, с. 22]. Саме заняття з онуками навели його на думку, що процес навчання грамоти треба починати якомога раніше. За його словами, «в рік ди-

тина вчиться, а в шість – переучується ... І це норма, звичайні можливості родини, яка справді любить дітей і не шкодує для них свого часу» [67, с. 3].

Ключ до успіху – у використанні гри і природної цікавості дітей, створення для них сприятливих умов, які впливають на всі органи чуття дитини. Але для цього потрібна спеціальна підготовка батьків для такої роботи. На переконання В.Ліщука, раннє навчання грамоти, а саме – читати, можливе і в першій молодшій групі ДНЗ із двох років.

Оцінюючи методику В.Ліщука, академік О.Савченко зазначила таке: «Приверну увагу читачів до цікавої і переконливої книги В.Ліщука «Материнська школа. Заради майбутнього», з досвідом якого я мала задоволення ознайомитися, спостерегаючи за його онукою Каріною. Василь Савович розробив і ретельно втілює ефективну методику раннього розвитку малюків. Він не ставив за мету виховувати «диво-дітей», однак результати його праці з мовленнєвого розвитку і навчання своїх дітей і онуків раннього читання захоплюють» [67, с. 7].

Яким чином обґрунтовує свою методику В.Ліщук? Батько і дідусь, а відтепер і педагог-новатор спирається насамперед на наукові психофізіологічні потенційні можливості дітей раннього віку. Він, як і В.Нікітін, переконаний, що розвиток здібностей дитини впродовж перших двох років життя відіграє вирішальну роль у подальшому психічному і розумовому розвитку дитини. Саме на першому році життя відбувається стрімкий розвиток мозку. Так, уже в перші 6 місяців після народження мозок дитини досягає 50% відсотків свого дорослого потенціалу, а до трьох років – майже 80%, при цьому має високу пластичність.

Ранній розвиток дитини готує її мозок до навантажень у майбутньому. На власному досвіді (за 20 років роботи зі своїми дітьми та онуками) педагог переконався, що діти краще запам'ятовують до двох років, ніж після двох.

Автор виокремлює три етапи (сходишки, за його словами) формування читацьких умінь у дітей раннього віку:

Перший етап – ознайомлення дітей з буквами і словами.

Другий етап – читання слів і словосполучень.

Третій етап – читання книжок.

На першому етапі (сходишці) дитину знайомлять з іграшками-буквами, вищеченими з прісного тіста (6–7 см) та з буквами,

написаними на картці яскравим фломастером. Терміни «звук» і «буква» не вживаються. Згодом дитині показуються картки зі словами і демонстрацією предметів, які вони позначають. Одне зі слів закривають білим аркушем паперу, щоб у полі зору на перших етапах навчання було певне слово. Картки з буквами (Аа, Бб, Ее ...), словами показують кілька разів, чітко і голосно промовляючи (як звук) написану букву чи слово (див. додаток).

В.Ліщук зауважує, що новонароджені діти сприймають образи окремих літер та слів як звичайні предмети чи іграшки, а тому їм доцільно показувати картки і читати слова без поділу на склади. Водночас у процесі щоденних занять доцільно періодично показувати і читати дитині склади.

Для ознайомлення дитини з довкіллям потрібно взяти дитину на руки. Подаючи спечену букву, треба промовляти: «А», «О», «М» та ін., потім показувати на картці написану яскравим фломастером букву. В.Ліщук описує свій досвід таким чином: «ознайомлюючи дитину з буквами-іграшками, я став показувати картки зі складами і словами, тут же демонструючи предмет: чашка – промовляю і показую чашку і написане на картці слово одночасно. Каріна вже в шість місяців вигукувала: «А», «О», «У». Я був її головним учителем, тому, побачивши мене, вона вигукувала: «Мамо, тато!» – і я приступав до своїх уроків. Знайомлячи її зі складами, я називав: ма, ва, ба, са, ка, ла, ра, ру, ри, рі, ре, ро, що були написані в стовпчик і рядок, дійшов до складу «че», дитина сама випередила мене і назвала склад «че» [67, с. 10–11].

На першому етапі за В.Ліщуком, використовують 200 карток, які групують за темами: «Моя родина», «Частини тіла», «Домашні предмети», «Іграшки», «Тварини», «Рослини», «Продукти», «Одяг і взуття», «Кольори», «Дії», «Слова-антоніми». При цьому, до кожного слова чи словосполучення зображеного на картці, добирають коротенькі віршики, які роблять заняття з дитиною цікавим і захоплюючим. Наприклад, до слів «рука», «нога», словосполучень: «біле молоко», «біла сметана», «дерево росте» було дібрано такі віршики:

РУКА – Руки вміють все робити:
Вишивати, мити, шити.
Ось які трудівники
Ці тендітні дві руки.

НОГА – Ноженята мої, ніжки,
Ну, спочиньте трішки-трішки,
Скільки можна вже стрибати,
Бігати і танцювати?

БІЛЕ МОЛОКО – Біле-біле молочко,
БІЛА СМЕТАНА – П'є кицюня язичком,
А ще білу сметанку
Все злизала, до останку.

ДЕРЕВО РОСТЕ – Деревце росте в саду.
Я до нього підійду.
А як листячка багато!
Мов зібралося на свято.

Автор радить батькам: якщо дитина в ліжку, сита, в гарному, бадьорому настрої, підійдіть до неї, покажіть спочатку букву А (велику) і озвучте її: «А ... А ... А...». Через кілька секунд можете дати руку, знову назвати її: «А ... А ... А...». Ніяких зайвих слів не повинно більше бути. «Візьми «А»!» Згодом таким самим способом показують і називають маленьку букву «а». Протягом дня можна показувати дитині одну букву кілька разів, після показу слід забирати її від дитини. Приголосні озвучують як чисті звуки: «М», «Н», «С» тощо. Надалі ці букви показують на картках.

Перше слово, яке пропонують дитині прочитати, має бути слово «мама» згідно правопису: «Мама» (велика і маленькі, або всі маленькі букви розміром 5–6 см). Мама стоїть посеред кімнати, до неї з дитиною на руках підходить хтось і прикладає до грудей матері картку зі словом «Мама» або прикріплюють цю картку до грудей матері і називають: «Мама ... мама ... мама». Так само знайомлять зі словами «тато», «бабуся», «дідусь», «Оля» тощо. Можна прикріпити картки до всіх предметів на кухні, в кімнаті. Діти вчаться читати цілісне слово без його аналізу і поділу на склади.

На другому етапі роботи дитину ознайомлюють зі словосполученнями, що позначають кольори, або абстрактні поняття, дії, слова-антоніми.

Третій етап – читання книжок. Шрифт для дітей збільшується, з цією метою виготовляють першу книгу самостійно, з дотриманням певних правил.

– Тексти та ілюстрації повинні подобатися дітям;
– на перших сторінках книги повинно бути лише одне речення;

– малюнок чи вирізана картинка повинні бути зі зворотного боку сторінки;

– величина шрифту повинна відповідати віку дитини; для трирічних дітей – не менше 1 см, а для молодших – більшою.

Кожну сторінку книжки розглядають кілька разів на день, чітко і голосно промовляючи написане. Вивчене постійно повторюють. Шрифт зменшують, поки не дійдуть до книжного. Крім іграшок, у кімнаті повинно бути багато книг, для яких необхідно виділити полицки, з яких би дитина змогла сама дістати книжечку, яка їй подобається.

В.Ліщук радить часто зачитувати дитині *«Прохання книги до дітей»*:

– Не беріть мене брудними руками.

– Коли гортаєте мої сторінки, не псуйте їх.

– Не згинайте моїх сторінок.

– Не малюйте на мені й нічого не пишіть.

– Зробіть для мене закладку.

– Не вставляйте між сторінками ручку або олівець – від цього я псуюся.

– Бережіть мене, бо я для вас – найкращий друг!

Коли дитина навчиться читати слова, В.Ліщук радить влаштувати сімейні «домашні спектаклі» від 5 хвилин. Перед малюнком шикуються всі члени сім'ї, у руках вони тримають картки зі знайомими дитині словами «мама», «тато», «бабуся», «дідусь».

Ми за стіл усі сідаєм

І їжу смачну з'їдаєм.

Є картопля, огірочок,

Щоб швидше ріс синочок.

Діти називають усе, що є на столі, показуючи при цьому відповідні картки зі словами.

В.Ліщук розробив пам'ятку для тих, хто буде навчати дітей.

– Уміння читати – такий само природний процес, як уміння говорити.

– Навчатися ніколи не пізно, але чим раніше, тим краще.

– Навчаючи читати, намагайтеся менше запитувати. Це можна робити лише тоді, коли ви відчуваєте, що дитина вже зможе вам відповісти.

– Гру-навчання розпочинайте тоді, коли перебуваєте в добром настрої.

– Не похваляйтесь успіхами своєї дитини, допоможіть порадами іншим батькам.

– Показуючи карточки з буквами, складами, словосполученнями, робіть це швидко. Дитина здатна все запам'ятати.

– Для навчання добирайте слова, що означають предмети, які постійно оточують дитину.

– Завершуйте заняття раніше, аніж дитина втратить інтерес.

– У процесі навчання неодмінно знайдіть можливість похвалити дитину, вона чекає на схвалення і визнання.

– Заняття-ігри повинні бути систематичними, не перериватися без поважної причини на довгий час.

– Намагайтеся весь час викликати в дитини здивування, що є нецініним стимулом на шляху пізнання.

– Раннє навчання читати не повинно бути самоціллю. Ви повинні усвідомити, що це лише дієвий засіб впливу на розумові здібності дитини, на розвиток її інтелектуального потенціалу.

Автор вважає, що раннє навчання читати можна здійснювати також у дошкільних навчальних закладах. При цьому увагу дітей звертають на сприйняття слів поскладово і цілком, закріплюючи читання цих слів без поділу на склади.

Усі заняття з дітьми повинні проводитись у вигляді цікавої, захоплюючої гри з використанням поезії, музики. Автор зауважує, куди б не заходили діти (ігрова, спальна кімната, їдальня), їх повинна привітати буква, з якою вони будуть у цей день знайомитися.

На дитячих шафах, поруч із малюнками, доцільно закріпити ім'я кожної дитини. Вона запам'ятає не тільки своє, а й імена своїх сусідів. Щоденно слід організовувати виставки предметів, об'єднаних за групами (іграшки, посуд, одяг тощо), де б поруч з ними були карки, на яких написано відповідне слово (можна чергувати предмети з їх зображенням на малюнках).

Подаємо вимоги з підготовки матеріалу до занять у ДНЗ, за В. Ліщуком:

– Картки для букв, складів, словосполучень, речень виготовляйте з білого картону чи паперу розміром 10–45 см.

– Пишіть друкованим шрифтом, кольоровим фломастером.

– Висота кожної букви – 6–7 см, товщина – 1 см.

– Розміщуйте на смужках паперу слова, словосполучення, речення так, щоб з усіх країв залишалася поле до 1,5 см.

– Для дітей, старших за два роки, друкований шрифт може бути меншого розміру та одного кольору.

– У кімнаті для занять бажано мати дошку і крейду.

Наведемо конспект заняття «Спостереження за котом» (для груп раннього віку).

Хід заняття

Вихователь заходить у кімнату з кошиком, прикритим тканиною.

Я сьогодні по дорозі в дитячій садок зустріла ... відгадайте кого?

Пухнасту шубку має,

Мишок любить,

Пісеньку «мяу-мяу» співає.

– Котик! Котик, – вигукують малята.

Вихователь. А якого кольору в нього шубка? Покажіть у котика вушка, ротик, лапки, хвостик. А як потрібно про нього турбуватися?

Діти відповідають: «Гладити, любити, годувати, жаліти».

Вихователь. Так, молодці! Але наш котик хоче вчитися. Давайте йому допоможемо в цьому. Ось чарівна скринька з буквами. Ми вже чули котикову «мяу-мяу». Які з усіх цих букв нам допоможуть скласти слово «мяу»? А слово «котик»? (Діти відповідають).

Вихователь. Котик вам дуже вдячний. А зараз ми прочитаємо напам'ять віршики про котика, пограємо в гру «Кіт і горобці». Діти одягають на голівки маски горобців, заходять хлопчик у масці котика і починається рухлива гра.

Вихователь. Знайдіть на своїх столиках картки з буквами: м, я, у, к, о, т, и, картки зі словами «мяу», «котик». Діти знаходять, читають.

Вихователь. Бачу, стомився наш котик, спати хоче. Не будемо йому заважати. Діти виходять з кімнати, сказавши котику: «До побачення!» [67, с. 53–60].

ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

У психічному розвитку дитини рухи руки мають особливе значення, розвиватися вони починають досить рано. Вже в переддошкільному віці дитина легко маніпулює з предметами та іграшками, хоча рухи її руки ще некоординовані, неточні.

У дошкільному віці діяльність дитини урізноманітнюється, вдосконалюються рухи руки, пов'язані з використанням інструментів і знарядь праці (ножиці, молоток, пензлик, олівець тощо).

Протягом дошкільного віку зростає і роль слова у формуванні рухових навичок. Останнє, у свою чергу, підвищує ефективність рухового навчання, навички набувають усвідомленого й узагальненого характеру, знижується кількість помилок, зменшується час, потрібний на засвоєння нових навичок. Усе це дає підставу для формування у дітей старшого дошкільного віку нових, більш складних, рухових навичок.

В основі оволодіння навичкою писати також лежать рухові навички. Процес формування навички письма можна поділити на чотири стадії. Дошкільний вік вважається «специфічною» орієнтовною стадією, у процесі якої дитина ознайомлюється з графічними формами і рухами, що пов'язані з графікою, набуває графічного досвіду. Від правильної організації цього досвіду великою мірою залежить успіх перших письмових вправ у школі. У практиці роботи спостерігаються факти раннього прояву графічної діяльності дітей. Справді, діти рано тягнуться до олівця і паперу. У дошкільних закладах систематично проводять заняття з образотворчої діяльності, на яких діти засвоюють графічні навички малювання. Проте графічні навички, потрібні для малювання, і навички писати – не одне й те саме.

Графічні прийоми письма часом прямо протилежні прийомам малювання. Можна виділити три групи навичок писати: технічні – вміння правильно користуватися письмовим приладдям, координувати рухи руки, дотримуватися гігієнічних правил тощо; графічні – вміння правильно зображувати окремі букви та слова (правильний нахил, розмір, положення літер на лінійці тощо); орфографічні – вміння правильно визначати звуковий і буквений склади слів.

Для того щоб у дитини сформувалася графічна навичка, в неї мають утворитися потрібні умовні рефлекси, асоціації між тим, що вона чує, уявляє, говорить, і тим, що відтворює (складом, словом, звуком). Щоб написати тільки одне слово, дитина повинна виконати цілу низку операцій: проаналізувати звуковий склад слова, встановити послідовність звуків у слові, уточнити звукофонему, відокремити їх від близьких за звучанням, диференціювати збіг приголосних, швидко «перешифрувати» фонему в графему. Якість написання букв багато в чому залежить від того, як дитина орієнтується в завданні, наскільки вона вміє аналізувати малюнок букви, на зразку, знаходити в зошиті ті місця, де лінія букви різко змінює свій напрям.

У процесі письма утворюються зв'язки між елементами мови і рухами, потрібними для позначення їх на місці. Саме під час утворення цих зв'язків дитина зустрічається з великими труднощами, які зумовлюються високою рухливістю руки, пальців, п'ясті, передпліччя. Кожна ланка руки може рухатися досить швидко і в різних напрямках. Чим рухливіший орган і чим більша кількість його частин з високою рухливістю бере участь у виконанні рухів, тим складнішими й різноманітнішими виявляються сигнали, які йдуть з периферії до рухового аналізатора, і тим важче забезпечити точність рухів.

Рухи руки гальмуються під впливом зовнішніх чинників: рух за інерцією, важкість самої руки, протидія паперу, одягу, тобто цілий комплекс силових взаємодій, які заважають точному виконанню руху. Щоб запобігти відхиленню руки, дитина мимоволі напружує м'язи, рука втрачає свою рухливість, виникають різні помилки. Отже, щоб дитина навчилася писати, вона насамперед повинна навчитися виконувати рухи легко, вільно, без зайвого м'язового напруження.

54-40

Богущ Алла Михайлівна – відомий український мовний, дієвий член Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, заступник кафедри теорії і методики дошкільної освіти Шведськоукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. Заслужений діяч науки і техніки України, автор понад 700 наукових публікацій, серед яких десятки книг, підручників, навчальних посібників і програм методики розвитку мовлення дітей раннього і дошкільного віку, фундатор дошкільної освіти української психодіагностики. Наукова школа: 57 кандидатів, 7 докторів педагогічних наук.

Малыновська Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету, автор понад 100 наукових публікацій з різних аспектів дошкільної освіти.

З питань придбання наших видань
звертатися за адресою:

*“Видавничий дім “Слово”,
вул. Олегівська, 36, оф. 310,
м. Київ
тел. (044) 462-48-63, 463-64-06
e-mail: vd_slovo@ukr.net
www.slovo.kiev.ua*

ШВЕДЬКА
УКРАЇНЬКА